

AKDENİZ ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR-EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Sevinç YARAŞIR*
Fatma ZEREN**

ÖZET

Son yıllarda doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelerin gelişme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü doğrudan yabancı yatırım girişleri ekonomik büyümeye, istihdama ve teknoloji transferine pozitif katkılar sağlayabilmektedir. Bu çalışma, doğrudan yabancı yatırımların, 1998-2006 yılları arasında 14 Akdeniz ülkesi (Arnavutluk, Cezayir, Fas, Hırvatistan, İsrail, Lübnan, Malta, Mısır, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün, Yunanistan) için panel veri analizi kullanılarak ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini araştırmaktadır. Elde edilen bulgular, Akdeniz ülkelerinin ekonomik büyümelerinde gayri safi sabit sermaye yatırımlarının önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber, söz konusu ülkeler için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığı tespit edilememiştir.

Anahtar kelimeler: Doğrudan yabancı yatırımlar, Ekonomik büyüme, Akdeniz ülkeleri

THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS- ECONOMIC GROWTH IN MEDITERRANEAN COUNTRIES

ABSTRACT

In recent years, foreign direct investments have played an important role for many developing countries in their development processes. Because Foreign direct investment inwards may provide a positive contribution to economic growth, employment and transfer technology. This paper investigates whether foreign direct investment affects economic growth by using panel data analysis for 14 Mediterranean countries (Algeria, Albania, Croatia, Egypt, Greece, Israel, Jordan, Lebanon, Malta, Morocco, Slovenia, Syria, Tunisia and Turkey) over the period 1998-2006. The findings demonstrate that gross fixed investments is an

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü

important factor on the economic growth of Mediterranean countries. Nevertheless, it has been found that there is no relation between foreign direct investment and economic growth for Mediterranean countries.

Keyword: *Foreign direct investment, Economic growth, The mediterranean countries.*

I. GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle sermaye hareketlerinin sınır tanımaması, özellikle gelişmekte olan ülkeleri uluslararası doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla pay almada yarışır hale getirmiştir. Portföy yatırımlarına göre doğrudan yabancı yatırımların gittikleri ülkelerde sağladıkları avantajlar, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara yönelik düzenlemeler yapmalarını gerekli kılmaktadır. Çünkü günümüzde bu yatırımlar gelişmiş ekonomilerce yapılmakta ve dünyadaki doğrudan yabancı yatırımların girişlerinin büyük miktarı yine gelişmiş ülkelere gitmektedir. Nitekim 2007 yılında gelişmiş ülke ekonomileri 1,2 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi sağlarken, gelişmekte olan ülke ekonomileri 499 milyon dolarlık bir yatırım girişi sağlamışlardır (Unctad, 2008). Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan yeterli payı alamamalarının nedeni altyapı yatırımlarının yetersizliği, nitelikli olmayan işgücü, büyük bütçe açıkları ve politik istikrarsızlıklar gibi faktörlerle açıklanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla pay almak istemelerinin nedeni, bu yatırımların gittikleri ülkelerde yarattıkları istihdam ve büyüme artışı ile yeni teknolojilerin transfer edilmesinin yarattığı avantajlardır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar ulusal tasarrufları destekleme, yüksek oranda sermaye birikimine imkân verme, makro ekonomik performansı yükseltme, ürün kalitesini iyileştirme ve yeni buluşlar geliştirme yoluyla sanayi sektörünün gelişmesini sağlama gibi fonksiyonlara da sahiptir (Batmaz-Tunca, 2007: 201). Bu olumlu ekonomik etkiler yanında söz konusu yatırımların ücret eşitsizliklerine ve ödemeler dengesi sorunlarına sebep oldukları da bilinmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunun doğrudan yabancı yatırımları çekmedeki temel beklentisi, ekonomik büyüme potansiyellerini artırmak istemeleridir. Yapılan çalışmalarda ortak bir kanıya ulaşılamasa da ülkelerin sahip oldukları çeşitli özellikler yanında doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler yarattığı genel kabul görmektedir.

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde yarattığı etkiler ya bilginin yayılması ve yeni teknolojilerin elde edilmesiyle (Basu-Gualigria, 2007: 826) ya da doğrudan yatırımların verimliliğinin ve miktarının artırılmasıyla açıklanmaktadır.

Bu çerçevede çalışmamızda Akdeniz ülkelerindeki (Arnavutluk, Cezayir, Fas, Hırvatistan, İsrail, Lübnan, Malta, Mısır, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün, Yunanistan) doğrudan yabancı yatırımların, 1998-2006 yılları arasında ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde yarattığı etkiler panel veri analizi ile incelenecektir. Bu ülkelerin sahip oldukları özellikler ve yatırımcılar için bölgede uygun ortamın oluşturulamamış olması, söz konusu ülkelerin yabancı yatırım girişlerinde önemli performanslar sergileyememeleriyle sonuçlanmıştır.

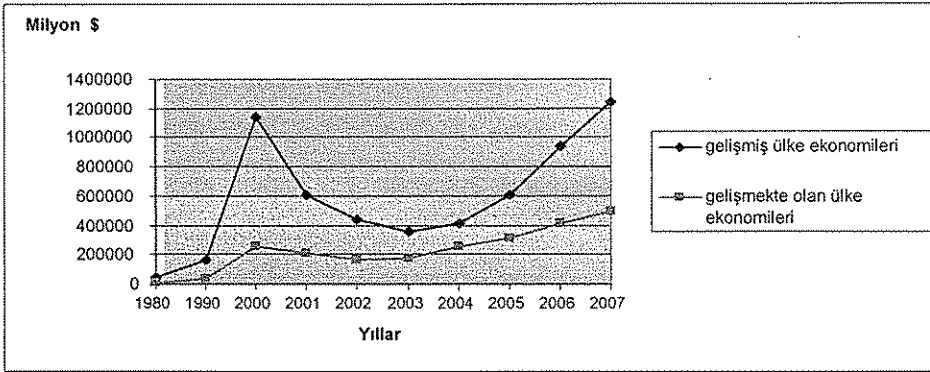
Çalışmamızda öncelikle doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri doğrultusundaki (Akdeniz ülkeleri de dikkate alınıp) dağılımı incelenerek, sonrasında doğrudan yabancı yatırımların ekonomik etkileri doğrultusunda ekonomik büyümeye değinilecek, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkilerin teorik ve ampirik çerçevesi verilecektir. Son aşamada ise Akdeniz ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ilişkisi analiz edilmeye çalışılarak, bulgular ortaya konulacaktır. Çoğu gelişmekte olan ülkede doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki etkilerini analiz eden fazla sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, Akdeniz ülkelerine yönelik söz konusu çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Akdeniz bölgelerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olmasının nedeni, bölge ülkeleri için mevcut verilerin yetersizliği ve doğrudan yabancı yatırımların bölgede kısa bir geçmişe sahip olmasıdır. Ancak gerek Akdeniz ülkeleri için yapılan çalışmaların sınırlı olması gerekse son yıllarda söz konusu bölgeye daha fazla doğrudan yabancı yatırımların girmiş olması, mevcut verilerle Akdeniz ülkelerindeki doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ilişkisini incelememizde etkili olmuştur.

II. Doğrudan Yabancı Yatırımların Genel Seyri ve Akdeniz Ülkeleri

1980 yılından itibaren hızlanan küreselleşme süreci, ülkelerin korumacılık içeren ekonomi politikalarını terk ederek dışa açık liberal ekonomi politikalarına yönelmeleriyle doğrudan yabancı yatırımlarda ani bir artışı ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde doğrudan yabancı yatırımları yapan ülkeler, ABD gibi gelişmiş ülkelerdir. Aynı dönemde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımlarından

en büyük payı alanlar ise petrol üreten şirketler olmuştur (UNCTAD, 1997: 255). Dünya doğrudan yabancı yatırım akımları 1980 yılında yaklaşık 55 milyon dolar civarında iken 2007 yılına gelindiğinde bu tutar 1.833 milyon dolara ulaşmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan en fazla payı alan ülkeler arasında ABD, İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Son yıllarda toplam doğrudan yabancı yatırımların, yaklaşık %60'ından fazlası gelişmiş ülkelere gitmektedir. Nitekim dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD için 1985-2004 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırımlar tutarı, 1985 yılına göre sekiz kat artmıştır (Khan-Vidovic, 2007: 999).

Grafik 1'de görüldüğü gibi gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere göre doğrudan yabancı yatırım girişlerinden daha fazla pay almaktadırlar. Aslında az gelişmişliğin kısır döngüsünün kırılması amacıyla olması gereken trend, az gelişmiş ülkelerin daha fazla yatırım girişi sağlamaları yönündedir. Ancak, az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkelerde yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar bu ülkelere yeterince yabancı sermaye girişini engellemektedir. Bu olumsuz etkilerin bir sonucu olarak yabancı yatırımlar, riskin az ve güvenilirliğin fazla olduğu gelişmiş ülke piyasalarını tercih etmektedir (Başak, 2004: 10).

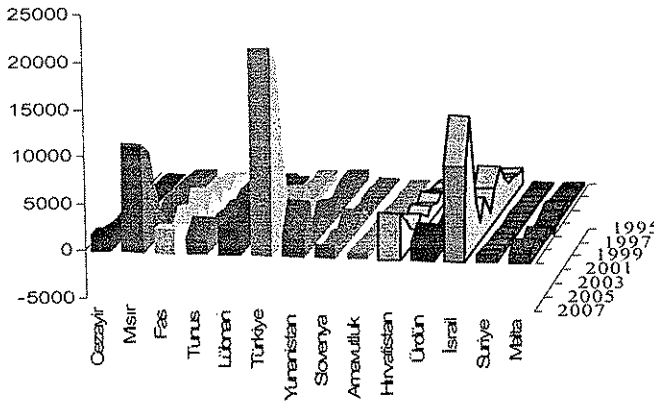
Grafik 1: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics 2006-07, (www.unctad.org), World Investment Report, 2008.

Çalışmamız kapsamında seçilen Akdeniz ülkeleri de özellikleri itibariyle birbirine yakın gelişmekte olan ülkelere ibarettir. Akdeniz ülkelerinin doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları paylar 1995 yılı sonrasında (önceki yıllara göre nispeten) artmıştır. Bunun nedeni, Akdeniz havzası ülkeleri ile AB arasında 28-29 Kasım 1995 yılında imzalanan Barselona Deklarasyonu'dur. Barselona Deklarasyonu, büyümenin temel anahtarı olarak doğrudan yabancı

yatırımları ve serbest ticaretin önemini vurgulamaktadır. Bu sürecin temel amacı, söz konusu ülkeler arasında 2010 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması, ülkeler arasında ihracat ve üretim artışıyla birlikte teknoloji transferini sağlayacak uygun ortamın yaratılmasıydı. Akdeniz ülkelerinde 1991-1997 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlara yönelik yapılan düzenlemelerin %94'ü yabancı yatırımlar için daha uygun ortamların yaratılmasına dayanmaktaydı (Hisarcıklılar vd., t.y.: 139-141). Diğer deyişle bölgenin kalkınmasının, ekonomik ve mali işbirliğinin gerçekleştirilmesiyle sağlanacağı kabul edilmiştir. Ancak Barselona sürecinin bölgede bulunan ülkeler için ciddi anlamda yabancı yatırım girişleri sağladığını söylemek pek mümkün değildir. Bölge ülkelerinin doğrudan yabancı yatırımlarından aldıkları paylar 1995 sonrasında artmakla beraber, diğer bölge ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu paylar düşük oranlarda kalmaktadır.

Akdeniz bölgesindeki ülkeler 2002 yılında Avrupa Birliği doğrudan yabancı yatırımlarının sadece %1,5'ni çekebilmişlerdir. 2005 yılında ise Akdeniz bölgesi ülkeleri toplam projelerin %46'sına sahip olmuştur. Dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımların dağılımındaki eşitsizliklere benzer şekilde 1997-2003 yılları arasında bölgedeki ülkeler, yabancı yatırım girişlerinden eşit olarak fayda sağlayamamışlardır. Söz konusu yıllarda bölgeye giren doğrudan yabancı yatırımların %75'i Mısır, İsrail ve Türkiye gibi ülkeleri tercih etmiştir (Altomonte-Guagliano, 2001: 11: 4-7).

Grafik 2: Seçilmiş Akdeniz Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri *

Kaynak: UNCTAD, FDI On-Line Database

* Söz konusu ülkelere ait doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yıllar itibariyle dağılım rakamları EK 1'de detaylı olarak yer almaktadır.

Çalışmamızda yer alan Akdeniz bölgesi ülkelerinin 1995-2007 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırım girişleri Grafik 2’de yer almaktadır. Söz konusu gelişmekte olan ülkeler arasında 1995-2007 yılları ortalama doğrudan yabancı yatırım girişleri itibariyle en fazla doğrudan yabancı yatırım girişini sağlayan ülkeler sırasıyla Türkiye, İsrail ve Mısır’dır. Bölgede yıllar itibariyle en az ortalama doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeler ise Arnavutluk ve Suriye’dir. 1995- 2007 yılları için ortalama doğrudan yabancı yatırım girişleri 1 milyar doların altında kalan ülkeler arasında Cezayir, Malta, Slovenya, Tunus ve Ürdün yer alırken, ortalama doğrudan yatırım girişleri 1-1,5 milyar dolar arasında yer alan ülkeler arasında Fas, Hırvatistan, Lübnan ve Yunanistan bulunmaktadır.

Akdeniz ülkelerine doğrudan yabancı yatırım girişleri son 3 yılda artmakla beraber, bölgedeki ülkelerin sahip oldukları özellikleri ile doğrudan yabancı yatırımlara yönelik ülkelerdeki uygulamalar yatırımlardan pay almada önemli olmaktadır. Literatürde doğrudan yabancı yatırımların temel belirleyicileri olarak bazı faktörler sıralanmaktadır. Bu noktada henüz genel ortak bir kanı olmasa da yatırımları çekmek için ülkelerin kapasitelerini etkileyen faktörler tanımlanmaya çalışılmıştır. Ev sahibi ülkedeki piyasanın büyüklüğü, ekonomi politikaları, vergiler, makro ekonomik istikrar, politik iklim, piyasadaki regülasyonların varlığı gibi etkenler çoğu çalışmada temel belirleyiciler arasında sayılmaktadır (Bengoa-Robles, 2003: 532). Bu çerçevede United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) Dünya Yatırım Raporu’na göre doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait olan faktörler ve politik faktörler olarak ifade edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımları etkilemede ülkedeki ekonomik istikrar önemli rol oynamaktadır. Ekonomik faktörler arasında ayrıca pazara, kaynağa ve etkinliğe yönelik kriterler de yer almaktadır (UNCTAD, 1998: 91). Vergi politikası, uluslararası anlaşmalar, piyasanın işleyişi ve yapısıyla ilgili var olan politikalar da bu yatırımların girişlerinde etkilidirler. Yatırıma uygunluk bazındaki faktörleri ise yatırımlara verilen teşvikler, işgücü gibi çeşitli maliyetler ve yatırım yapıldıktan sonra yatırımcılara sağlanan etkinlikler oluşturmaktadır.* Özetle doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri arasında piyasa yapısı, politik ve ekonomik istikrar, piyasa büyüklüğü ve

* Yatırımlara sağlanan teşvikler arasında vergi tatilleri, tarife indirimleri ve muafiyetler yer almaktadır. Bkz, Liu, 2008: 176. Yatırımcılara sağlanan avantajlar arasında yabancı firmalara sağlanan yasal haklar, yabancı girişimcilik üzerindeki sınırlamaların seviyesi ve bürokratik işlemlerin yoğunluğu gibi etkenler sayılabilir. Bkz, De Mello, 1997: 4.

ekonomik büyüme, emek maliyetleri gibi faktörler yer almaktadır (Buse-Hefeker, 2007: 398). Nitekim Akdeniz ülkeleri için Barselona sürecinde de temel amaç yatırımlar için uygun ortamın yaratılması idi.

Yapılan çalışmalara göre Akdeniz bölgesi ülkelerinin doğrudan yabancı yatırımlardan yeterince pay alamamalarının nedenleri, piyasa yapılarının yetersizliğinden ve çok uluslu şirketlerin stratejilerine uygun ortamların yaratılmamasından kaynaklanmaktadır (Altomonte-Guagliano, 2001: 11). Söz konusu ülkelere yabancı yatırımların girişlerinin artırılması için ekonomideki hükümet müdahalelerinin azaltılmasının, tarifelerde indirimler yapılmasının, kurumlar vergisi oranlarında düşüşlerin sağlanmasının ve yatırımcılar için sağlanan teşviklerin artırılmasının gerekliliği de vurgulanmaktadır (Yılmaz-Basar, 2006: 39).

III. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Etkileri Çerçevesinde Büyüme

Doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkelerin ekonomik büyümeleri, verimlilikleri, teknoloji transferleri ve sermaye birikimleri gibi pek çok değişken üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler ev sahibi ülkelere çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile ortaya çıkan rekabet pek çok değişkeni etkilemektedir. Artan rekabet beşeri ve fiziki sermaye yatırımlarını etkileyerek, ev sahibi ülkenin üretim kapasitesinde bir artışa yol açmaktadır. Ayrıca rekabet sonucunda gelişen ihracat odaklı faaliyetlerle birlikte endüstriyel yapıda da değişikliğe uğramaktadır. Rekabetin artması, emeğin ve yönetimin geliştirilmesi yanı sıra yerel firmaların daha çok gelişmiş teknolojileri kullanan yabancı firmaları taklit etmelerine ve faydalarını arttırmalarına sebep olmaktadır (Bazzoni v.d., 2002: 9-10). Kısaca doğrudan yabancı yatırım girişleri, ev sahibi ülkelerdeki firmalarla yabancı firmalar arasındaki rekabeti artırarak pek çok değişkeni etkileyebilmektedir.

Artan rekabet sonucu ortaya çıkan etkiler, uzun dönemde ekonomik büyümeyi ortaya çıkaracaktır. Gerçekte doğrudan yabancı yatırımların çalışmamıza da temel teşkil eden ve gelişmekte olan ülkeler için en önemli etkisi, ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler yaratıp yaratmamasıyla ilgilidir. Literatürde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, dolaylı ve doğrudan olarak iki şekilde açıklanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların yabancı şirketler (çok uluslu şirketler)

aracılığıyla yaptıkları yatırımlar sonucunda, yatırım oranlarında meydana gelen artış büyüme üzerindeki doğrudan etkiyi ifade etmektedir. Dolaylı etki ise doğrudan yabancı yatırımlar sonucunda sermaye ve emeğin prodüktivitesindeki artışın yatırımlar üzerinde yarattığı etkiyi açıklamaktadır (Bazzoni v.d., 2002: 9). Aslında bu etkiler teoride doğrudan yabancı yatırımların neo-klasik ve içsel büyüme modellerine göre açıklanmasına dayanmaktadır. Neo-klasik büyüme modeli doğrudan yabancı yatırımların, yatırımların miktarını ve etkinliğini artırarak uzun dönemde ekonomik büyümeye yol açtığını kabul etmektedir. Yeni içsel büyüme modeli ise doğrudan yabancı yatırımların teknoloji transferi ve yayılma etkileri aracılığıyla büyümeyi sağladığını ifade etmektedir (Aslan, 2008: 3). Diğer deyişle yeni içsel büyüme modelleri, doğrudan yabancı yatırımları çekmenin temel ekonomik gerekçesinin, doğrudan yabancı yatırımların teknoloji transferi ve yayılması şeklinde dışsallıklar üretmesi fikrine dayandırmakta, bu şekilde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlarının bütün firmaların prodüktivitelerinde artışlar yaratacağını ileri sürmektedir. Bununla birlikte teknoloji yayılmasının ekonomik büyümeyi pozitif etkileyeceği yönündeki çalışmaların aksine doğrudan yabancı yatırımların ülkelerdeki faktör dağılımını ve faktör fiyatlarını değiştireceğini, büyümeyi yavaşlatacağını ve kaynak dağılımını bozacağını öngören savlar da mevcuttur. Dolayısıyla literatürde doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi pozitif etkileyeceğine ilişkin var olan öngörülerle beraber, bu yatırımların büyüme üzerinde etkisinin olmayacağı yönünde oluşan öngörülerin olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Carkovic-Levine,2002: 1).

Fakir ülkelerin fakir kalmasının temel nedeni, gelişmekte olan ülkelerdeki modern teknoloji kullanımının eksikliği olarak kabul edilmektedir. Günümüzde gelişmekte olan ülkeler, yeni teknolojileri ithal etmenin pahalı olması gerekçesiyle, teknoloji transferini doğrudan yabancı yatırımlarla elde etmek için çabalamaktadırlar. Yeni teknolojilerin transfer edilmesi, tüketiciler için düşük fiyat üreticiler için ise rekabet sonucunda maliyet düşüşü, daha yüksek kâr ve özel bir fayda sağlama anlamına gelmektedir. Bu noktada önemli olan husus, çok uluslu şirketlerden teknoloji transfer etmenin ülke açısından sosyal bir fayda sağlamasının gerekliliğidir (Blalock-Gertler, 2007: 1-4). Gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı yoğun şekilde teknoloji transfer etmeyi istememekte iken (Fan-Hu, 2007: 254-255), gelişmekte olan ülkelerin çoğu ise doğrudan yabancı yatırımlarla gelen yeni teknolojiler sonucunda, yerli firmaların yabancı firmaları taklit ederek verimliliklerini artırdıklarını ve uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkilediklerini göz önüne alarak hareket etmektedirler.

Öte yandan transfer edilmiş teknoloji, ev sahibi ülkenin faktör fiyatları ve bileşimini etkileyebilmektedir. Özellikle faktör fiyatları arasında ücret eşitsizliğinin ortaya çıkması, doğrudan yabancı yatırımların negatif etkileri arasında yer almaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların yapılmasından sonra yabancı şirketler için gerekli olan işgücü, ev sahibi ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Ev sahibi ülkedeki işgücünün kullanılması yeni istihdam olanaklarının yaratılması anlamına gelmektedir. Bu özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasında önemlidir. Diğer yandan doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri arasında yer alan düşük ücretlerin varlığı, yabancı şirketlerin kâr maksimizasyonu amacı için önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalarda bu durumun ücret eşitsizliğine sebep olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Taylor ve Driffield çalışmalarında, doğrudan yabancı yatırımların emek piyasaları üzerinde bazı arzu edilmeyen etkilerinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmada, ücret eşitsizliğinin yaklaşık olarak %11'nin uluslararası doğrudan yabancı yatırımlarla açıklanabileceği ifade edilmektedir (Taylor-Driffield, 2005: 223-225). Bir diğer çalışmada, Çin'de ekonominin dışa açılması ve doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla pay almasının sonucu olarak vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki ücret farklarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Wu, 2000: 377-378). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalarda da yabancı sermaye akımlarının vasıflı çalışanlar için talebi artırdığına ve ücret eşitsizliği yarattığına yönelik bulgular söz konusudur (Basu-Gualigria, 2007: 826). Özetle doğrudan yabancı yatırımlarla gelen teknoloji transferi sonucunda ekonomik büyüme pozitif etkilenirken, diğer yandan da ücret eşitsizlikleri ortaya çıkabilmektedir.

Diğer yandan doğrudan yabancı yatırımların ödemeler bilançosu üzerinde yarattığı ilk etki genellikle pozitif bir etki olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülke hükümetlerinin yabancı yatırımlar için daha cazip şartlar oluşturmalarının altındaki nedenlerden birisi, ülkeye gelen yabancı yatırımlar sayesinde dış borç problemlerini hafifletmek istemeleridir (Obwona, 2001: 47). Ancak ödemeler dengesi üzerindeki pozitif etki, yabancı şirketlerin elde ettikleri kârlarını kendi ülkelerine çeşitli şekillerde transfer etmeleriyle yön değiştirebilir. Eğer yabancı şirketler, ev sahibi ülkede önemli vergi kolaylıkları gibi avantajlardan yararlandıkları halde, kendi ülkelerine kâr transferini gerçekleştirirlerse, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki etkilerinin de pozitif olması beklenemez. Bu durumla transfer edilmiş teknolojinin yayılma etkisinin de minimum olması birleşince, ev sahibi ülkeler için daha da olumsuz durumlar meydana gelebilecektir (Ramirez, 2006: 805).

Doğrudan yabancı yatırımların ödemeler dengesi, istihdam, ücretler ve teknoloji transferi gibi ekonomik etkileri aslında uzun dönemde ekonomik büyümeyi de şekillendirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların ifade edilen pozitif ve negatif etkilerine rağmen, gelişmekte olan ülkeler özellikle bu yatırımların büyüme üzerinde yarattığı olumlu etkileri göz önüne alarak, bu yatırımları çekmek için gerekli düzenlemeleri yapmaktadırlar. Nitekim gelişmekte olan ülkelerde karar alıcıların doğrudan yabancı yatırımlara yönelik olumlu tavırları da uygulayacakları politikalara yansımaktadır.

IV. Doğrudan Yabancı Yatırımlar- Büyüme Literatür İncelemesi

Geçmiş yıllarda doğrudan yabancı yatırımların büyüme ve istihdam yanında diğer ekonomik faktörlerle olan ilişkileri analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlara yönelik yapılan çalışmaların bazılarında ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif ilişkili sonuçlar elde edilmesine rağmen, bazılarında ise bir ilişki ortaya konulamamıştır. Yapılan çalışmalara dayanarak doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkide kesin bir ortak kanıya ulaşmak mümkün görünmemektedir. Ancak günümüzde söz konusu yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği genel kabul görmekte birlikte, ülkelerin sahip oldukları çeşitli özelliklerinin de ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Literatürde doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki etkisi, dolaylı ve doğrudan etkiler çerçevesinde ele alınarak ampirik çalışmalara konu edilmektedir. Söz konusu ampirik çalışmalar, neoklasik ve içsel büyüme modellerine dayanmakla beraber, hem makroekonomik temelli hem de mikro ölçekli olabilmektedir. Makroekonomik çalışmalar, ülkelere ait önemli bazı makro değişkenlerinin modele dahil edilmesine imkân vermektedir. Makroekonomik çalışmaların bir kısmında ise doğrudan yabancı yatırım büyüme ilişkisi incelenirken; ülkelerin sahip oldukları nüfus, beşeri sermaye, enflasyon, dış ticaret politikaları gibi değişkenlerin de dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu çalışmada da ev sahibi ülkelerin bazı özelliklerine bağlı kalınarak, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo 1 ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkilere yönelik çeşitli ülkeler için yapılan çalışma bulgularını (makroekonomik ve mikro ölçekli) özetlemektedir.

Tablo: 1 Ekonomik Büyüme ve Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Bazı Ampirik Çalışmalar

<i>Yazar/Çalışmanın Yapıldığı Yıl/İncelenen Dönem Aralığı/Yöntem</i>	<i>Bulgular</i>
Jackman (1982) 1960-1978/Regresyon analizi	Üçüncü dünya ülkelerine yönelik çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkisinin sınırlı olduğu ortaya konulmuştur.
Daniel (1998) Regresyon analizi	Doğu Avrupa ve Merkez Asya geçiş ekonomilerine yönelik (28 ülke) yapılan çalışmada, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Borensztein v.d., (1998) 1970-1989/Ülkelerle kesit regresyon analizi	69 gelişmekte olan ülkenin doğrudan yabancı yatırım verileri kullanılarak, bu yatırımların büyüme üzerindeki etkileri analiz edilmiş, doğrudan yabancı yatırım girişleri ile büyüme arasında güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.
Bashir (1999) 1975-1990/Panel veri analizi	Cezayir, Mısır, Ürdün, Fas, Tunus, Türkiye gibi ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiş, doğrudan yabancı yatırımların büyümeye yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.
Sadık-Bolbol (2001) 1978-1998/OLS (en küçük kareler)	Arap ülkelerinin (Fas, Mısır, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Ürdün) verileriyle, doğrudan yabancı yatırımları ile birlikte gelen teknolojinin yayılma etkisinin toplam faktör verimliliği üzerinde etkisinin olmadığı sonucu elde edilmiştir.
Obwona (2001) 1981-1995/2SLS (iki aşamalı en küçük kareler)	Uganda'ya yönelik çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.
Zhang (2001) 1957-1997/Nedensellik - koentegrasyon analizi	Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkiler incelenmiş, pozitif yönlü bir ilişkinin varlığına ulaşılmıştır.
Carkovic-Levine (2002) 1960-1995/Dinamik panel ve OLS	72 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.
Bangoa-Robles (2003) 1970-1999/Panel veri analizi	18 Latin Amerika ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyonun varlığına ulaşılmıştır.
Hassan (2003) 1980-2001/Panel veri analizi	Çalışma 95 ülke ve 8 Akdeniz ülkesi (Fas, İran, Mısır, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye, Ürdün ve Yemen) için yapılmıştır. Bazı Akdeniz ülkelerinde yerel ve doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ilişkisinin açıklanmasında, Granger nedensellik yönteminden farklı olarak panel veri analizinin kullanılması literatüre yapılan bir katkıdır.

Darrat v.d. (2005) 1999-2002/Panel veri analizi	Çalışmada Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ile Merkez ve Batı Avrupa bölgelerinde bulunan bazı ülkeler için analizler gerçekleştirilmiştir. Ancak seçilmiş bazı Akdeniz ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Baharumshah-Thanoon (2006) 1982-2001/Dinamik panel	Çin'i de içeren Doğu Asya ülkeleri için yapılan çalışmada, yurt içi tasarrufların uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği, doğrudan yabancı yatırımların da uzun ve kısa dönemde büyümeyi artırdığı bulgularına ulaşılmıştır.
Hisarcıklılar v.d. (t.y.) 1970-2003/Granger Nedensellik Testi	Cezayir, Fas, İsrail, Kıbrıs, Mısır, Suriye, Tunus ve Türkiye gibi Akdeniz ülkelerinde, büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında söz konusu ülkelerin çoğu için bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Nedensellik testi sonuçlarına göre, Türkiye'de büyüme doğrudan yabancı yatırımlara sebep olurken, Suriye için ise tam tersi durum mevcuttur. (İncelenen zaman aralığı Kıbrıs için 1978-2003, Suriye için 1975-2003 yıllarını kapsamaktadır.)
Basu-Guariglia (2007) 1970-1999/Panel veri analizi	119 gelişmekte olan için yapılan çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi artırdığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca tarımın GSYİH içindeki payı ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

Tablo 1'den görüldüğü gibi Borensztein, De Gregoria ve Lee (1998), Bengoa-Robles (2003), Baharumshah-Thanoon (2006), Basu-Guariglia (2007) ve Zhang (2001) inceledikleri ülkeler için ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif ilişkilere ulaşmışlardır. Ancak Carkovic-Levine (2002), Hisarcıklılar v.d. (t.y.) ve Daniel (1998) tarafından yapılan çalışmalarda ise büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Ampirik çalışmalarda, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkilerin tespiti yanında gerek büyümeyi gerekse doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlere yönelik bulgular da yer almaktadır. Örneğin Borensztein v.d. (1998) çalışmalarında, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında pozitif ilişkinin varlığına ilaveten, doğrudan yabancı yatırımların sağladığı teknoloji transferinin yerel yatırımlardan daha yüksek oranda büyümeyi etkilediğini ifade etmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin yerli yatırımlarından ziyade teknolojileri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu da çalışmada ulaşılan bir diğer bulgudur (Borensztein v.d., 1998: 117-118). Bengoa-Robles (2003) çalışmalarında, doğrudan yabancı yatırımların

artmasında etkili olan faktörlere değinerek, ülkelerin uzun dönemli sermaye akımlarından yarar sağlamasında serbest piyasaların, ekonomik istikrarın ve yeterli beşeri sermayenin önemli olduğunu ifade etmişlerdir (Bengoa-Robles, 2003: 532). Basu-Guariglia (2007) çalışmalarında, tarımın GSYİH içindeki payı ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif ilişkinin varlığını tespit etmişler, ayrıca söz konusu yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu etkilemesinde, bilginin yayılması ve teknolojik gelişmenin önemine değinmişlerdir (Basu-Guariglia, 2007: 825-827).

Zhang (2001) çalışmasında, ülkelerin sahip oldukları özelliklerinin doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasındaki ilişkide önemli olduğunu vurgulayarak, doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerde büyümeyi desteklemesinde; liberal ticaret rejiminin, kaliteli eğitim düzeyinin, ihracata yönelik yabancı yatırımların ve makro ekonomik istikrarın önemine değinmiştir (Zhang, 2001: 185). Daniel'in (1998) çalışmasının çıkış noktasını, ev sahibi ülkelerdeki refah seviyesi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Bununla bağlantılı olarak çalışmada serbest piyasa ekonomisinin doğrudan yabancı yatırımları çekeceği, doğrudan yabancı yatırımların da ekonomik büyümeyi artıracacağı hipotezi kabul edilmiştir. Ancak Doğu Avrupa ve Merkez Asya ülkelerinin geçiş ekonomileri için ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir ilişki bulunamamıştır (Daniel, 1998: 456-458).

Hisarcıklılar v.d. çalışmalarında, seçilmiş Akdeniz ülkelerindeki (Cezayir, Fas, İsrail, Kıbrıs, Mısır, Suriye, Tunus, Türkiye ve Ürdün) ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkileri analiz etmişler, ancak uzun dönemde incelenen değişkenler için önemli ilişkilere ulaşamamışlardır. Çalışmada Akdeniz ülkelerinin çoğu için doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır (Hisarcıklılar, t.y.: 156). Darrat v.d (2005) çalışmalarında, Akdeniz ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında ilişki bulunamamalarına rağmen, söz konusu ülkelerde enflasyon ve dış borçların büyüme üzerinde beklenildiği gibi negatif etkiler yarattığını ortaya koymuşlardır (Darrat v.d., 2005: 9-10).

Özetle pek çok ülke için doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ilişkisi ampirik çalışmalara konu edilmiştir. Bahsedildiği gibi literatürde bölge bazında Akdeniz ülkelerinin incelendiği çalışmalara da rastlamak mümkündür. Hassan (2003), 8 Akdeniz ülkesi yanında 95 ülkenin de büyüme doğrudan yabancı yatırım ilişkilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Bashir (1999), sadece 6

Akdeniz ülkesi için panel veri analizini gerçekleştirmiştir. Darrat (2005), Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Merkez ve Batı Avrupa ülkeleri kıyaslamasını dikkate alarak çeşitli bulgulara ulaşmıştır. Hisarcıklılar (t.y.) ise 9 Akdeniz ülkesi için panel veri analizini değil, Granger nedensellik testini kullanmıştır. Bu kapsamda söz konusu ampirik çalışmanın literatüre katkısı, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme ilişkisinin sadece Akdeniz ülkeleri çerçevesinde yapılan çalışmalara göre daha fazla sayıda Akdeniz ülkesini kapsamasıdır.

V. Ampirik Analiz

Çalışmada Akdeniz bölgesinde yer alan ve benzer özelliklere sahip 14 ülkenin (Arnavutluk, Cezayir, Fas, Hırvatistan, İsrail, Lübnan, Malta, Mısır, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün, Yunanistan) 1998-2006 dönemi için doğrudan yabancı yatırımları ve büyüme ilişkisi panel veri analizi yöntemi ile incelenecektir. Zaman aralığının 1998-2006 yıllarını kapsamaması, 1998 yılı öncesi için değişkenlere ait verilerin düzenli olmamasından kaynaklanmaktadır. Akdeniz ülkeleri için dışa bağımlılık oranları ve yurtiçi tasarruflar gibi ekonomik büyümeyi etkilemesi beklenen değişkenler de modele dahil edilmiştir, ancak bu değişkenlerin modeli anlamsız kılması söz konusu değişkenlerin modelden çıkarılmasına neden olmuştur. Çalışmada ele alınan Akdeniz ülkeleri için panel veri analizinin gerçekleştirilmesinde modele dahil edilen değişkenler, literatürde yapılan ampirik çalışmalardaki değişkenlerle paralellik göstermektedir.

Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası'ndan (World Development Indicators) derlenmiştir. Verilerle 1998-2006 yılları için panel veri seti elde edilmiştir. Panel veri modelleri; bireyler, firmalar, ülkeler, hane halkları gibi yatay kesit gözlemlerinin belli bir zaman döneminde bir araya getirilmesi (havuzlanması) olarak tanımlanmaktadır (Baltagi, 2005: 12-13). Bilindiği gibi panel veri setini kullanmanın yatay-kesit veri setine göre birçok avantajı vardır. Çünkü panel veri setinde yatay-kesit boyutunun yanı sıra zaman boyutu da dikkate alındığından gözlem sayısı artmaktadır (Hsiao, 2006: 6-7). Bu nedenle daha fazla bilginin kullanılmasına imkan tanımakta ve serbestlik derecesini artırarak daha güvenilir tahmin sonuçlarına ulaşmayı sağlamaktadır. Ayrıca gözlem sayısının artması, ilişkiyi ölçmede daha çok değişkenlik katmaktadır ve böylece çoklu doğrusal bağıntı problemini ortadan kaldırmaktadır.

Büyümenin belirleyicileri, ülkeler ve bölgeler için çeşitlilikler arz etmektedir. Büyümenin unsurları enflasyon, nüfustaki artış, fiziki ve beşeri sermaye yatırımları, doğrudan yabancı yatırım akımları, işsizlik, teknoloji transferi, finansal kurumların yapıları gibi ülkelerin sahip oldukları özellikler olarak sıralanabilir (Hassan, 2003: 1). Akdeniz ülkeleri için çalışmamızda ekonomik büyüme oranı (GDP) bağımlı değişkenimizi ifade ederken, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki oranı (DYY), enflasyon oranı (EO), nüfustaki büyüme hızı (NBO) ve gayri safi sabit sermaye yatırımları (SSY) ise bağımsız değişkenlerimizi oluşturmaktadır.* Ancak çalışmada kullanılan istatistiksel teknik, SSY değişkeninin dışsal olduğu varsayımının yapılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda belirlenen değişkenler çerçevesinde havuzlanmış (klasik) panel veri modeli aşağıda gösterilmektedir.

$$GDP_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 DYY_{it} + \alpha_2 SSY_{it} + \alpha_3 EO_{it} + \alpha_4 NBO_{it} + v_{it}, \quad i=1, \dots, 14; t=1, \dots, 9$$

Akdeniz ülkeleri için panel veri analizini Eviews 6 programını kullanarak gerçekleştirdik. Panel veri modelleri bünyesinde barındırdığı heterojenlik yapısına göre sınıflandırılmaktadır. Yalnızca birimler veya yalnızca zaman boyunca heterojenliği dikkate alan modellere bir yönlü modeller (one-way), hem zaman boyunca hem de birimler boyunca heterojenliği dikkate alan modellere ise iki yönlü modeller (two-way) adı verilmektedir. Genellikle bu heterojenliğin gözlenemediği veya modelden dışlandığı varsayılır. Bu gözlenemeyen etkiler hata teriminin bünyesinde yansıtılır.*

Bu çalışmada spesifik bir grup, yani Akdeniz ülkeleri dikkate alındığından uygun panel veri model türü olarak sabit etki modeli kullanılmalıdır. Bu ön bilginin doğrulanması amacıyla üç adet test yapılmıştır. Bu testlerden F testi; havuzlanmış model ve sabit etki (bir yönlü-iki yönlü) modeli arasındaki seçimi belirlemektedir. LM ve Honda testi ise rassal etkinin

* Ekonomik büyümeyi etkileyen bağımsız değişkenlerin seçiminde, söz konusu ülkeler için diğer verilerin panel veri analizi oluşturmada yetersiz kalması etkili olmuştur. Özellikle ekonomik büyüme modellerinde yer alması gereken beşeri sermayeye ilişkin değişkenin alınmamasının nedeni, yıllar itibarıyla söz konusu ülkelere ait düzenli verilere ulaşılamamasıdır.

* Bir yönlü ve iki yönlü hata elemanı yapı sırasıyla şöyle gösterilmektedir. $V_{it} = \alpha_i + U_{it}$, $V_{it} = \alpha_i + \lambda_i + u_{it}$. Hata terimi U_{it} , sıfır ortalama ve sabit varyansla normal dağılıma sahiptir. α_i birimler boyunca gözlenemeyen etkiyi göstermekte, genellikle *birim etki* adıyla anılmaktadır. λ_i ise zaman boyunca gözlenemeyen etkiyi ifade ederek, periyot etkisi olarak bilinmektedir. α_i ve λ_i 'nin bünyesinde barındırdığı etkinin sabit mi yoksa rassal mı olduğunu belirlemek önemlidir. Eğer α_i ve λ_i 'nin barındırdığı etki rassal bir değişken olarak ifade ediliyorsa, rassal etki modeli; eğer her birim ve/veya periyot için tahmin edilecek bir parametre olarak ifade ediliyorsa sabit etki modeli oluşturulur (Wooldridge, 2002: 251).

olabileceği varsayımı altında, havuzlanmış model ile rassal etki (bir yönlü-iki yönlü) modelleri arasında uygun modelin seçimine karar vermektedir. Honda testinin LM testinden farkı, alternatif hipotezin bir yönlü olmasıdır. Çalışmamızdaki F testi sonuçlarına göre, bir yönlü sabit birim etki model anlamlı iken iki yönlü sabit etki modeli ve bir yönlü sabit periyod etkili model anlamsızdır. LM testi sonucunda, bir yönlü ve iki yönlü rassal etki modellerinin uygun olmadığı kanısına varılmıştır. Honda testine göre ise bir yönlü rassal birim etkili model, % 10 düzeyinde anlamlıdır. Test sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Spesifikasyon Testleri

Bir Yönlü Model İçin Havuzlanmışlık Testi	İki Yönlü Sabit Etkili Model İçin Havuzlanmışlık Testi	Rassal Etki Modelleri İçin Test Sonuçları
F=2.8413*	Birim F=2.6367* Periyod F=1.5429 Birim/periyod F=2.4176*	LM _{birim} =2.3979 LM _{periyod} =1.1644 LM _{birim-periyod} =3.5624
		Honda _{birim} =1.5485*** Honda _{periyod} =1.0791 Honda _{birim-periyod} =1.3138***

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde ve *** %10 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Sabit etkili modellerin tahmininde çoğunlukla kukla değişkenli en küçük kareler (Least Squares Dummy Variable - LSDV) ile grup-içi tahmin yöntemi kullanılır. Kukla değişkenli en küçük kareler tahmin edicisi ile grup-içi tahmin edici yöntemi birbirine eşittir (Hsiao, 2003: 33). Rassal etki modellerinin tahmininde ise kovaryans tahmin yöntemi, genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ve maksimum olabilirlik yöntemi kullanılır. Ancak rassal etki modellerinde bu tahmin yöntemlerinden birini kullanabilmek için modeldeki açıklayıcı değişkenler ile rassal birim etkilerin ilişkisiz olması gerekir. Bu amaçla Hausman* testinden faydalanılır.

* Sabit etki modelinde α_i ve X_{it} korelasyonlu olabilir. Yani $E(\alpha_i/x_i)$, X_i 'nin bir fonksiyonudur ve $E(v_{it}/x_i, \alpha_i)=0$ 'dır (Wooldridge, 2002: 251-257). Rassal etki analizinde ise, $E(v_{it}/x_i, \alpha_i)=0$, $t=1, 2, \dots, T$ varsayımı hala geçerlidir, ancak $E(\alpha_i/x_i)=E(\alpha_i)=0$ 'dir. Rassal etki modelinde $E(\alpha_i/x_i)=E(\alpha_i)=0$ koşulu sağlanamadığında, sabit etki tahmin edicisi olan grup-içi (within) tahmin edicisi $\beta_{G-içi}$, hala BLUE ve tutarlı olmasına karşın, rassal etki tahmin edicisi olan genelleştirilmiş en küçük kareler tahmin edicisi β_{GEKK} , yansız ve tutarlı değildir. Bu nedenle rassal etki modelleri için tahmin edici seçimi önemlidir. Hausman istatistiği, rassal etki modelleri için tahmin edici seçimi yapar ve $H_0: E(\alpha_i, x_{it})=0$ olumsuz hipotezini test eder (Erlat, 2006: 23).

Bu doğrultuda F testine göre belirlenen uygun bir yönlü sabit birim etkili modelin tahmini için LSDV tahmin yönteminden yararlanılmıştır. Öte yandan Honda testine göre belirlediğimiz bir yönlü rassal birim etkili modele ait Hausman testine göre, birim etkiler açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olduğundan, rassal etki varsayımı altında da LSDV tahmin edicisi kullanılmıştır. LSDV tahmin yöntemi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Ayrıca değişen varyansı araştıran LM testine göre sabit birim etkili modelde değişen varyans problemi ile karşılaşmıştır. Bu sebeple birim-ağırlıklar (cross-weight) dikkate alınarak model tahmini yapılmıştır. Sabit birim etkili model için otokorelasyon testi yapılmıştır. Breush-Pagan $LM_{\rho-kikare(1)}$ testine göre otokorelasyon tespit edilmemiştir.

Tablo 3: LSDV Tahmin sonuçları ve test istatistikleri

Değişkenler	Katsayılar	t değerleri
DYY	0.0646	1.4171
EO	-0.0607	-1.6112
SSY	0.2295	3.7462**
NBO	-1.3513	-2.4498 *
SABİT	0.7763	0.5103
$R^2=0.3375$	$\bar{R}^2 = 0.2332$	$F=3.2364^{**}$
	Otokorelasyon Testi (sabit etki) $LM_{\rho-kikare(1)} = 2.65$ p=0.11	
	Bir Yönlü Rassal Birim Etki Modeli İçin Tahmin Edici Seçimi Hausman= 12.8917**	

* %1 düzeyinde, ** %5 düzeyinde ve *** %10 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Söz konusu Akdeniz ülkeleri için yapılan panel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular, değişkenler ve katsayılarıyla birlikte Tablo 3'de yer almaktadır. Akdeniz ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır. Nitekim son yıllarda Akdeniz bölgesi ülkelerinden bazılarında doğrudan yabancı yatırım girişleri artmıştır, ancak diğer dünya bölgeleriyle kıyaslandığında alınan paylar düşük oranlarda kalmaktadır. Bu durum doğrudan yabancı yatırım girişleri için uygun ortamın sağlanamamasıyla açıklanabilir. Bu bulgu, literatürde Akdeniz ülkelerine yönelik yapılan diğer çalışmalarla da paralellik arz etmektedir.

Gayri safi sabit sermaye yatırımlarının büyüme üzerindeki etkisi beklenildiği gibi pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Elde edilen pozitif ilişki, Akdeniz ülkelerinde ekonomik büyümenin doğrudan yabancı yatırımlardan ziyade ülke içindeki yatırımlarla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Nitekim sabit sermaye yatırımlarının büyüme üzerinde yarattığı pozitif etkiler, çoğu ampirik çalışma ile kanıtlanmıştır. Ancak yapılan yatırımların ekonomik büyümeyi artırmasında yatırımların türünün, miktarının ve nasıl finanse edildiğinin de önemli olduğu bilinmektedir. Söz konusu ülkeler için diğer makro ekonomik değişkenlerden biri olan enflasyon oranının ise büyüme üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsız olup, beklenen bir sonuç değildir. Enflasyonun büyüme ile ilişkisiz olması, incelenen zaman kesitinin uzun dönem olmaması ile açıklanabilir.

Son değişken olan nüfus artış oranının büyüme üzerindeki etkisi ise beklenildiği gibi negatiftir. Bilindiği gibi nüfus artış oranı bir ekonomide sosyal ve ekonomik pek çok sorunu beraberinde getirebilmektedir. Bunlar arasında istihdam sorunu, konut sorunu, çarpık kentleşme, eğitim harcamalarının nispi olarak azalması, kişi başına düşen GSYİH'nın azalması yer almaktadır. Dolayısıyla Akdeniz ülkeleri için 1998-2006 yılları arasında ekonomik büyüme oranı, nüfus artış oranından olumsuz şekilde etkilenmektedir.

VI. Sonuç

Küreselleşme süreci sonunda sermayenin sınır tanımaması, doğrudan yabancı yatırımların özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemini artırmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerde yarattıkları ekonomik etkileri gelişmekte olan ülkelerin bu yatırımları çekmelerinde bir yarış içine girmelerine neden olmuştur. Söz konusu yatırımların ev sahibi ülkelerde gerek doğrudan yatırım oranlarında ve prodüktivitede sağladığı artışlar gerekse yeni teknolojilerin elde edilmesiyle büyüme üzerinde oluşturduğu pozitif etkiler, karar alıcıların da politikalarında bu yatırımların artırılmasına yönelik eğilimler sergilemesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca bu yatırımların ev sahibi ülkelerde istihdam artışı yaratması, ödemeler dengesinde dış kaynak girişi sağlaması söz konusu yatırımları daha da cazip hale getirmektedir. Ancak sayılan olumlu etkilerine rağmen, bu yatırımların ödemeler dengesi ve ücretler üzerinde olumsuz etkileri de olabilmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu yatırımlardan pay almadaki temel beklentileri, ekonomik büyüme potansiyellerini artırmak ve bunun devamlılığını

sürdürmek istemeleridir. Literatürde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkilerin pozitif olduğunu ortaya koyan çalışmalar kadar doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında ilişkinin varlığının tespit edilemediği çalışmalar da mevcuttur. Bu çelişkili bulgulara rağmen son yıllarda doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin büyümeleri üzerinde olumlu etki yaptığı görüşü genel kabul görmektedir. Ancak konuya ilişkin farklı sonuçların ortaya çıkmasında, yapılan ampirik çalışmaların farklı ülkeleri içermesinin, farklı değişkenlerin kullanılmasının ve farklı ekonometrik analizlerin uygulamada kullanılmasının da etkileri vardır.

Çalışmamızda gelişmekte olan Akdeniz ülkeleri arasından seçilen 14 ülke için 1998-2006 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkilerin varlığı panel veri analizi ile araştırılmıştır. Sabit etkili ve rassal etkili modelin, kukla değişkenli en küçük kareler yöntemi ile yapılan tahmin sonuçlarına göre; doğrudan yabancı yatırımlarla söz konusu ülkelerin büyümeleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Seçilmiş Akdeniz ülkelerindeki büyüme oranını belirleyen en önemli değişken, gayri safi sabit sermaye yatırımlarıdır. Nüfus artışı ile büyüme arasında beklenildiği gibi negatif bir ilişkiye ulaşılmıştır. Söz konusu ülkelere doğrudan yabancı yatırım girişlerinin istenilen düzeyde olmaması ve dünya genelinde bu ülkelerin yatırımlardan daha az pay almaları, bu ülkelerde gerekli yatırım ortamının oluşturulmadığının bir göstergesi olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Altomonte, Carlo, Claudia Guagliano: "Competing Locations? Market Potential and Fdi in Central and Europe vs the Mediterranean", *Licos Discussion Papers*, Discussion Paper 108/2001, 1-30
- Aslan, Alper: "OECD Ülkelerinde Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Yaklaşımı", (http://mpr.aub.uni-muenchen.de/10590/1/MPRA_paper_10590.pdf, 01.11.2008)
- Baharumshah, Ahmad Zubaidi, Marwan Abdul-Malik Thanoon: "Foreign Capital Flows and Economic Growth in East Asian Countries", *China Economic Review*, 17, 2006, 70- 83
- Baltagi, B. H.: *Econometric Analysis of Panel Data*, 3. Edition, Wiley 2005
- Bashir, Abdel Hameed M.: "Foreign Direct Investment and Economic Growth in Some MENA Countries: Theory and Evidence", 1999, mimeo. (<http://www.luc.edu/orgs/meea/volume1/bashir.pdf>, 02.11.2007).

- Basu, Parantap, Alessandra Guariglia: "Foreign Direct Investment, Inequality, and Growth", *Journal of Macroeconomics*, 29, 2007, 824–839
- Başak, Levent: "4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Genel Esasları, Kanundaki Eksiklikler ve Çözüm Yolları -1", *E-Yaklaşım*, Sayı: 10, 2004
- Batmaz, Nihat, Halil Tunca: "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Belirleyicileri Üzerine Bir Eş Bütünleşme Analizi (1992–2003)", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 2007, 199-224
- Bazzoni, Stefania, Giada Giani, Françoise Nicolas: "The FDI-Growth Nexus in the Mediterranean Economies", ERF 9th Annual Conference Sharjah, United Arab Emirates, 2002
- Bengoa, Marta, Blanca Sanchez Robles: "Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America", *European Journal of Political Economy*, Vol: 19, 2003, 529–545
- Blalock, Garrick, J. Paul Gertler: "Welfare Gains From Foreign Direct Investment Through Technology Transfer to Local Suppliers", *Journal of International Economics*, XXX-XXX, 2007, 1-20
- Borensztein, Eduardo, Jose De Gregorio, Wha Lee: "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", *Journal of International Economics*, 45, 1998, 115-135
- Buse, Matthias, Carsten Hefeker: "Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment", *European Journal of Political Economy*, 23, 2007, 397-415
- Carkovic, Maria, Ross Levine: "Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?", World Bank Conference, Financial Globalization: A Blessing or a Curse, May 2002
- Daniel, Coldwell, John J. Reid: "Observations on the Relations Between the Transition of Eastern European/Central Asian Economies: Economic Growth, and Direct Foreign Investment", *The Social Science Journal*, Vol: 35, No: 3, 1998, 455-459
- Darrat, Ali F, Samer Kherfi, Mohamed Soliman: "FDI and Economic Growth CEE and MENA Countries: A Tale of Two Regions", ERF 12th Annual Conference: Reform Made to Last, Cairo, Egypt, 2005
- De Mello, Luis R.: "Foreign Direct Investment Developing Countries an Growth: A Selective Survey", *The Journal of Development Studies*, Vol: 34, No:1, October 1997, 1-34
- Erlat, Haluk: "*Panel Data: A Selective Survey*", Department of Economics Middle East Technical University, First Revision, 2006
- Fan, Simon, Yifan Hu: "Foreign Direct Investment and Indigenous Technological Efforts: Evidence from China", *Economics Letters*, 2007, 253-258
- Hassan, M. Kabir: "FDI, Information Technology and Economic Growth in the MENA Region", ERF 10th Annual Conference Marrakech, Morocco, December 2003

- Hisarcıklılar, M., S.S. Kayam, M.O. Kayalica, N. L. Özkale: "Foreign Direct Investment and Growth in Mediterranean Countries", (http://emo.pspa.uoa.gr/data/papers/2_paper.pdf, 01.01.2009)
- Hsiao, C.: "Panel Data Analysis-Advantages and Challenges", IEPR Working Paper, May 2006, (http://www.usc.edu/Schools/college/econ/IEPR/Working%20Papers/IEPR06.49_%5bHsiao%5d.pdf)
- Hsiao, C. : *Analysis of Panel Data*, Second Edition, Cambridge University Press, 2003
- Jackman, Robert W.: "Dependence on Foreign Investment and Economic Growth in the Third World", *World Politics*, Vol: 34, No: 2, January 1982, 175-196
- Khan, Saleem M., Martina Vidovic: "U.S. National Security and Foreign Direct Investment" by Edward Graham, David M. Marchick Institute for International Economics 2006, *Journal of Asian Economics*, 18 (6), 2007, 998-1000
- Liu, Zhiqiang: "Foreign Direct Investment and Technology Spillovers: Theory and Evidence", *Journal of Development Economics*, 85, 2008, 176-193
- Obwona, Marios B.: "Determinants of FDI and Their Impact on Economic Growth in Uganda", *African Development Review*, Vol: 13, No: 1, June 2001, 46-81
- Ramirez, Miguel D.: "Is Foreign Direct Investment Beneficial for Mexico? An Empirical Analysis 1960-2001", *World Development*, Vol: 34, No: 5, 2006, 802-817
- Sadik, Ali, Bolbol, V.: "Capital Flows, FDI, and Technology Spillovers: Evidence From Arab Countries. *World Development*, 29(12), 2001, 2111-2125
- Taylor, Karl, Nigel Driffield: "Wage Inequality and The Role of Multinational: Evidence from UK Panel Data", *Labour Economics*, 12 (2), 2005, 223-249
- Unctad: World Investment Report, 2008. (http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf, 11.09.2008)
- Unctad: World Investment Report, 1997. (http://www.unctad.org/en/docs/wir1997_en.pdf, 10.01.2008)
- Unctad: FDI On-Line Database, (<http://stats.unctad.org/fdi/ReportFolders/reportFolders.aspx>, 01.01.2009)
- Unctad: World Investment Report, 1998. (http://www.unctad.org/en/docs/wir1998_en.pdf, 10.01.2008)
- Unctad: Handbook of Statistics, 2006-07. (www.unctad.org, 27.12.2007)
- Wooldridge, M. J.: "*Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, MIT Pres, London, 2002
- Wu, Xiaodong: "Foreign Direct Investment, Intellectual Property Rights and Wage Inequality In China", *China Economic Review*, 11(4), 2000, 361-384
- Yılmaz, Bahri, Mustafa Basar: "Foreign Direct Investment in the Mediterranean Countries: Developments and Determinants of FDI in the Mediterranean Countries", *Go-EuroMed Working Paper*, No. 0606, 2006

Zhang, Kevin Honglin: "Does Foreign Direct Investment Promote Economic Growth? Evidence From East Asia and Latin America", *Contemporary Economic Policy*, Vol:19, No: 2, April 2001, 175-185

AKDENİZ ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR...

EK 1													
Seçilmiş Akdeniz Ülkelerine Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri (2000 fiyatları ile Milyon \$)													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Arnavutluk	70,05	90,09	47,54	45,02	41,22	143,01	207,29332	135	178,0364	337,52318	262,44809	325,25829	655,83545
Cezayir	0,01	270	260	606,6	291,7	438	1196	1065	633,8	881,9	1081,3	1795,4	1664,6
Fas	332	322	1207,2	400,28948	1363,9153	422,21159	2807,7258	481,30475	2314,4877	894,77662	1653,3721	2450,3042	2577,0785
Hirvatistan	108,05314	492,52818	541,1358	940,83056	1452,3863	1109,9365	1582,412	1099,9651	2048,806	1078,5649	1788,0939	3423,3341	4925,1129
İsrail	1576,598	1616,775	1990,376	1955,337	3211,077	5269,737	3562,429	1651,135	3901,185	2001,806	4880,701	14729,08	9997,59
Lübnan	35	80	1799,6	1134,9031	871,67654	964,10314	1451,2181	1335,9642	2977	1993,1	2791,4726	2739,3964	2844,56
Malta	129,28717	293,00941	82,007223	277,24862	865,33414	618,47207	250,75862	440,43312	967,77729	396,11911	675,24329	1865,4781	958,83661
Mısır	595,2	636,4	886,9	1075,5	1065,3	1235,4	509,9	646,9	237,4	2157,4	5375,6	10042,8	11578,1
Slovenya	150,5	173,5	334,24328	215,49195	106,53934	135,91489	370,03644	1659,3015	301,65538	831,13283	576,87492	645,47159	1425,837
Suriye	100	89	80	82	263	270	110	115	180	275	500	600	885
Tunus	377,5	351,1	365,3	668,1	367,9	778,8	486,4	821,3	583,9	638,9	782,4	3311,8	1617,9
Türkiye	885	722	805	940	783	982	3352	1133	1751	2785	10051	19989	22029

Kaynak: UNCTAD, FDI On-Line Database